

Obrazovanje žena kroz povijest

Grubišić, Laura

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:986139>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Laura Grubišić

Obrazovanje žena kroz povijest

Završni rad

Rijeka, 2023.

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU**

Laura Grubišić

Obrazovanje žena kroz povijest

Završni rad

Studij: Sveučilišni prijediplomski studij *Pedagogija* (jednopedmetni)

Ime i prezime studentice: Laura Grubišić

Matični broj studentice: 0009083150

Mentorica: Prof. dr. sc. Jasminka Ledić

Rijeka, 2023.

IZJAVA O AUTORSTVU

Ja, Laura Grubišić izjavljujem da sam osobno napisala završni rad pod naslovom „Obrazovanje žena kroz povijest“ pod mentorstvom prof. dr. sc. Jasminka Ledić. Prilikom izrade svih dijelova završnog rada poštivala sam Upute za izradu završnog rada i odredbe Etičkog kodeksa za studente Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju. Svi korišteni izvori literature adekvatno su navedeni u popisu literature.

U Rijeci, 04.09.2023.

Potpis: Laura Grubišić

Handwritten signature of Laura Grubišić in black ink.

Sadržaj

1.Uvod	1
2. Povijesni pregled obrazovanja u Europi	2
2.1 <i>Odgoj i obrazovanje u grčkim polisima:</i>	2
2.2 <i>Odgoj i obrazovanje u Rimu:</i>	3
2.3 <i>Odgoj i obrazovanje u srednjem vijeku:</i>	3
2.4 <i>Odgoj i obrazovanje u novom vijeku:</i>	4
3. Nejednakost u obrazovnim mogućnostima muškarca i žena	6
3.1 <i>Mentalne razlike između muškaraca i žena:</i>	6
3.2 <i>Ženske uloge u društvu:</i>	8
4.Povijesni okvir obrazovanja žena u Engleskoj	10
5. Obrazovne mogućnosti	15
5.1 <i>Guvernante:</i>	15
5.2 <i>Tradicionalne privatne ženske škole:</i>	16
5.3 <i>Nove obrazovne institucije:</i>	16
6.Ključne ženske figure u razvoju ženskog obrazovanja Engleske 18. i 19.st	18
6.1 <i>Mary Wollstonecraft:</i>	18
6.2 <i>Emily Davies:</i>	19
6.3 <i>Elizabeth Wolstenholme-Elmy:</i>	20
7. Zaključak	22
8.Literatura	24
9. Sažetak i ključne riječi	28
Summary	29

1.Uvod

Na obrazovanje su oduvijek utjecali spol, društvena klasa, vjera i narodnost. Povijesno gledano, žene su bile zapostavljeniji spol zato što je prevladavalo mišljenje kako im nije mjesto u javnom i političkom životu. Prevladavalo je mišljenje o odvojenim sferama prema kojoj bi muškarci trebali biti glavni izvan kuće, u svijetu rada, a žene zadužene za dom, u svijetu brige o djeci i vođenju kućanstva. Upravo zbog toga žene su dugi period bile sporedni sudionici povijesti. Prevladavalo je mišljenje kako su žene biološki ograničene za usvajanje i posjedovanje znanja te intelektualnu aktivnost. Previše obrazovanja ugrozilo bi njihovu ženstvenost i dovelo do smanjene sposobnosti reprodukcije (Senders Pedersen, 1979). Shodno tome, samo obrazovanje krojeno je prema društvenim potrebama.

Obrazovanje žena i djevojka, u mnogim dijelovima svijeta, ostalo je pitanje podjela. U Engleskoj tijekom 18. i 19. stoljeća obrazovne mogućnosti bile su ograničene. Obrazovanje žena bilo je prilagođeno njihovim budućim ulogama supruga i majki stoga su promjene dolazile sporo (Gillard, 2018).

Tema ovoga završnog rada jest obrazovanje žena kroz povijest. Preciznije, cilj rada je prikaz i opis obrazovanja žena 18. i 19. stoljeća u Engleskoj s posebnim osvrtom na nekoliko istaknutih žena koje su dale značajan doprinos ženskom obrazovanju.

U prvom dijelu rada dat će se prikaz odgoja i obrazovanja kroz povijest te će se pojasniti kako su rodne razlike utjecale na obrazovne prilike žena. U drugom dijelu fokus će biti na obrazovanju žena u Engleskoj u 18. i 19. stoljeću te će se analizirati školske mogućnosti toga vremena. Na kraju će se dati osvrt na utjecajne žene toga razdoblja, kao što su: Mary Wollstonecraft, Emily Davies i Elizabeth Wolstenholme-Elmy, koje su svojim djelovanjem dale značajan doprinos obrazovanju žena, čime su se izdignule iz okvira u kojemu su živjele.

2. Povijesni pregled obrazovanja u Europi

2.1 Odgoj i obrazovanje u grčkim polisima:

Stara Grčka sastojala se od više manjih gradova-državica odnosno *polis*a. Najpoznatiji polisi bili su Sparta i Atena, koje su u 5. st. pr. n. e. formirale dva odgojna sistema: spartanski i atenski (Zaninović, 1988).

Prema Spartanskom modelu, zdravu spartansku djecu do sedme godine života odgajala je obitelj te bi nakon navršenih sedam godina dječake odvodili u državne ustanove gdje bi ostali do punoljetnosti. Prema Zaninoviću (1988) glavni cilj spartanskog odgoja bio je izgraditi dobrog vojnika za državu. Nastava je uključivala čitanje, pisanje te fizičku aktivnost i vojne vježbe (Bognar i Svalina, 2013). Osim dječaka, ovakvu naobrazbu dobivale su i djevojčice te su tako vježbale trčanje, skakanje, hrvanje i sudjelovale su u javnim igrama. Nadalje, državne ceremonije aktivno su poticale sudjelovanje djevojčica u javnom životu, potičući tako jednakost među spolovima između članova zajednice. Iako su djevojčicu imale pravo na obrazovanje, primarni cilj njihova odgoja i obrazovanja bio je rađanje zdravih spartanskih vojnika (Bitros i Karayiannis, 2009. prema Vrcelj, 2018).

Atena je predstavljala snažnu robovlasničku državu s razvijenom trgovinom, zanatstvom, poljoprivredom i pomorstvom. Visoka ekonomska razina Atene te razvijen politički život i kultura pridonijeli su stvaranju atenskog odgoja od 6. do 4. st. pr. n. e. (Vrcelj, 2018).

Do sedme godine života dječaci su odgajani u obitelji pod nadzorom pojedinih robova, odnosno pedagoga te bi nakon navršene sedme godine dječaci polazili privatne škole kitarista i gramatista uz pratnju pedagoga. U školama kitarista učili su pjevanje, glazbu i deklamiranje stihova iz Odiseje i Ilijade, a u školama gramatista učili su pisanje, čitanje i računanje (Zaninović, 1988). Prema Stevanoviću (2002) obrazovanje nije bilo obavezno, međutim Atenjani su ulagali u obrazovanje. Škole su većinom bile privatne (osim *palestra* i gimnazija koje su bile javne ustanove) te se nastava uglavnom odvijala u domu učitelja. Također valja napomenuti kako se dječaci nisu pohađali nastavu samo kod jednog učitelja, nego su za njihovo cjelokupno obrazovanje zaslužni razni učitelji koji su dali svoj doprinos.

Položaj žena u ovome razdoblju nije bio povoljan iz razloga što nisu mogle sudjelovati u javnom životu, glasati ili prisustvovati Skupštini. Najveći utjecaj žena u ovome

razdoblju vidimo u kućanstvu. Njihove primarne djelatnosti bile su pređenje, tkanje, nadzor robova i odgoj djece. Samo obrazovanje žena bilo je oskudno te su djevojčice ostajale u okružju svoga doma do zrelosti odnosno do vremena za udaju. Obrazovanje je bilo usmjereno na vođenje kućanstva i vještina potrebnih za tkanje, šivanje i kuhanje (Vrcelj, 2018).

2.2 Odgoj i obrazovanje u Rimu:

Povijest starog Rima dijeli se na tri razdoblja: – rodovski Rim, (8.–6. st. pr. n. e.), Rimsku Republiku (6.–1. st. pr. n. e.) i Rimsko Carstvo (od 30-ih godina pr. n. e. do 476. godine n. e.).

U razdoblju rodovskog Rima prevladavao je obiteljski odgoj. Većinom se je učilo: jahanje, hrvanje, plivanje, rukovanje oružjem, te čitanje, pisanje i računanje sa svrhom odgoja zemljoradnika -vojnika. U doba Rimske Republike počinju se otvarati prve javne osnovne škole (*sing. ludus*). Osim učenja, čitanja i računanja djecu se je učio i moralni odgoj, nastojalo se kod djece razviti hrabrost i jaka volja. Također, osnivaju se i gramatičke škole (koje su pohađale djeca patricija) u kojima se uči grčki i latinski jezik, deklamiranje te čitanje grčke literature. Željelo se je odgojiti kvalitetne govornike te tako dolazi i do otvaranja retoričkih škola u kojima se uči matematika, filozofija, astronomija, građansko pravo i glazba (Zaninović, 1988).

U razdoblju Rimskog Carstva došlo je do pretvaranja privatnih škola u državne, te se sve veća pažnja posvećivala obrazovanju. Odgojni cilj postaje izgradnja činovnika koji će održavati rimsku vlast. Sve se više posvećuje poučavanju materinjeg jezika te estetskom i moralnom odgoju (Svalina i Bognar, 2013). Govoreći o ulozi žene, osobito u doba Republike, osim brige o kućanstvu, žene (matrone) bile su zadužene za odgoj i obrazovanje svoje djece do polaska u školu. Obilježja rimske žene bila su: čistoća, ozbiljnost, odanost i privrženost svojoj obitelji i državi i dostojanstvo. Žena (matrona) je bila glava obitelji, u kući je uživala autoritet jednak svom mužu, te je bila dostojna građanka Rima (Vrcelj, 2018).

2.3 Odgoj i obrazovanje u srednjem vijeku:

S obzirom na društveni, ekonomski, kulturni i prosvjetni razvitak, srednji vijek u Europi moguće je podijeliti na tri velika razdoblja:

1. razdoblje ranog srednjeg vijeka od 400. do 1000. g.
2. razdoblje razvijenog srednjeg vijeka od 1000. do 1300. g.
3. razdoblje kasnog srednjeg vijeka od 1300. do 1500. g. (Vrcelj, 2018)

Tijekom srednjega vijeka religija je predstavljala najveći izvor autoriteta i moći te je postavljena iznad dobara same države. Shodno tome upravo je crkva imala najveći utjecaj na oblikovanje srednjovjekovnog školstva, zbog čega se nastava u školama većinskim dijelom temeljila na autoritetu i tumačenju Svetoga pisma. Stoga je crkva određivala programe učenja te propisivala knjige koje su bile na latinskom jeziku (Zaninović, 1988).

Tako je još Crkva među prvima zabranila i drastično ograničila obrazovanje žena (ono se svodilo uglavnom na podučavanje osnovnih znanja potrebnih za pravilnu brigu o domu, obitelji i mužu), tvrdeći kako je znanje sveto i samim time dostupno jedino Bogu i muškarcima. Ovakav je stav Crkva dodatno argumentirala tvrdnjom da su žene i biološki ograničene za usvajanje i posjedovanje znanja te intelektualnu aktivnost (Matotek, 2010).

Premda je obrazovanje žena u srednjem vijeku bila rijetka pojava, ono ipak nije u potpunosti zanemareno. Naime, žene su svoje obrazovanje stjecale kroz klasično obrazovanje ili obrazovanjem u samostanima. Pri tom su takvu vrstu obrazovanja dobivale samo djevojke plemićkoga podrijetla. Tako je najpoznatija škola za žene iz ovoga razdoblja *Norte Dame de Paris* u kojem je poučavao čuveni francuski teolog i filozof Petar Abelard. (Vrcelj, 2018)

Nakon srednjega vijeka, Europa ulazi u novo razdoblje svoje povijesti pojavom humanizam i renesanse, koji predstavljaju početak novoga vijeka. Humanizam predstavlja novovjekovni intelektualni pokret čija je glavna karakteristika isticanje humanosti kao najvišega odgojnog cilja. Time se čovjek ponovno (nakon dugog razdoblja srednjeg vijeka) postavlja u središte zbivanja kao glavno mjerilo svih vrijednosti. Tako se u odgoju i obrazovanju odbacuju srednjovjekovna surova disciplina i tjelesno kažnjavanje, a ustupa se mjesto blagoj disciplini i roditeljskom odnosu prema učenicima (Zaninović, 1988).

2.4 Odgoj i obrazovanje u novom vijeku:

Europa 17. i 18. stoljeća doživljava brojne promijene ne samo na području školstva i pedagogije, već i na području društvenih odnosa te intenzivnog razvoja kulture i tehnike. Pri tome su od europskih zemalja najviše prednjačile Engleska, Njemačka, Francuska, Austrija i

Rusija (zbog čega se smatraju i vodećim zemljama na području razvoja pedagogije) (Zaninović, 1988).

Potom, krajem 17. i početkom 18. stoljeća u Europi dolazi do pojave masovne industrijalizacije, čime započinje novi val promjena koji za posljedicu ima mijenjanje stavova prema politici, ekonomiji, religiji, obrazovanju i socijalnim problemima. Osim toga, važan aspekt ovih promjena jest i pojava i formiranje novih društvenih klasa: velike radničke i srednje klase. Tako nagla industrijska revolucija dovodi do pojave brojnih tvornica u kojim se razvija metoda masovne proizvodnje. Ova se metoda velikim dijelom oslanjala na djecu kao radnu snagu. Nadalje, nagli procvat industrijalizacija dovodi do potrebe veće dostupnosti obrazovanja radničkoj klasi. U svrhu toga provodi se jedinstveni eksperiment koji ima zadatak utemeljenja obrazovnog sustava kojim bi se ostvarila univerzalna pismenost (Lawton i Gordon, 2002).

Time su stvoreni preduvjeti za stvaranje masovnih obrazovnih sustava, koji se u Europi sustavnije počinju uspostavljati tijekom 19. stoljeća. Uslijed toga obavezno školstvo pada pod nadzor države, čime se zamjenjuje, ali i proširuje te uključuje ono što su do tada osiguravale vjerske organizacije i privatna sredstva. Tako je pojava obrazovnog sustava u 19. stoljeću posebno značajna budući da se javlja u periodu kada u Europi još nije bila osvijestena i prihvaćena ideja masovnog obrazovanja (Boli i Ramirez 1984).

Govoreći o ženama, stvari su se u Europi polako počele mijenjati tek krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Tako je u vremenu Francuske revolucije 1789. po prvi put iznesena ideja o slobodi i jednakosti svih pripadnika društva, što je za posljedicu imalo polagano buđenje svijesti žena o njihovim pravima i mogućnostima. Stoga i ne čudi kako su upravo Francuskinje bile među prvim ženama u svijetu koje su krenule u aktivnu borbu za prava žena (kako ona ljudska, tako i ona obrazovna!). Shodno tome, krajem 19. stoljeća žene se (posebice u Engleskoj) počinju i sustavno uključivati u organiziranu borbu za svoja prava, o čemu svjedoči i pojava *sufražetkinja* (Matotek, 2010).

Ovime se žene pomalo, ali sigurno sve više počinju uključivati u sustav obrazovanja. Tako se uključenost žena u obrazovni sustav tijekom 20. stoljeća postupno kreće od nižeg prema višem postotku, a slično se događa i s muškarcima (Oxford royale, 2021).

3. Nejednakost u obrazovnim mogućnostima muškarca i žena

Tijekom osamnaestog i devetnaestog stoljeća ukorijenjeno shvaćanje o rodnim ulogama prevladavalo je u Engleskoj, kao i ostatku svijeta. Tako se od muškarca očekivalo da budu „glava“ kuće, dok se žene učilo da budu pokorne i poslušne (na početku očevima, a kasnije svojim supruzima). Od žena se očekivalo da postanu domaćice, odnosno da vode brigu o djeci i pobrinu se za potrebe svoga supruga (Demir, 2015). Prevladavalo je mišljenje kako, shodno njihovim društvenim ulogama, ženama ne treba posvetiti toliku pažnju u obrazovanju (Augustin, 2005).

Iako je ovo bio najveći razlog za osporavanje prava žena na obrazovanje, u nastavku će se detaljnije dotaći i ostalih razloga zbog kojih su se ženama osporavale jednake mogućnosti za obrazovanje.

3.1 Mentalne razlike između muškaraca i žena:

Biološki je poznato da žene imaju slabiju tjelesnu građu od muškaraca, ali je ova činjenica u 18. i 19. stoljeću tumačena kao vanjski pokazatelj ženinoga manjeg mozga (u odnosu na mozak muškaraca), odnosno kao pokazatelj ženine emocionalnije prirode, a time i intelektualno slabijih sposobnosti, zbog čega su smatrane nesposobnima za intelektualnu aktivnost (Augustin, 2005). No, danas je sa znanstvenog aspekta utvrđena netočnost ovakvih tvrdnji. Međutim, kao što danas znanstvena misao oblikuje način razmišljanja i pogleda na život, i u ranijim su povijesnim razdobljima relevantne znanstvene spoznaje služile kao paravan za stvaranje javnoga mijenja (kao što je to slučaj sa ženama i društvenim pogledom na njih).

Tako su znanstvenici toga doba otkrili kako za razliku od muškog, prosječan mozak žena teži oko 140 grama manje te su time opravdali svoje vjerovanje o intelektualnoj inferiornosti žena. Takve pretpostavke temeljile su se na radu Paula Broce, poznatog francuskog neurologa koji je tvrdio da postoji korelacija između veličine mozga i inteligencije (Rushton i Ankney, 2009). Naime, uz slabiji organizam i manji mozak uvriježilo se je mišljenje kako žene nisu sposobne izdržati dulje razdoblje moždane aktivnosti te su time manje inteligentnije od muškaraca (Romanes, 1887). Nadalje, prevladavalo je mišljenje kako je priroda osigurala dovoljno energije da bi tijelo moglo normalno funkcionirati, ali svaki višak koristi jednog dijela bilo je na štetu drugog. Tako je ženama u pubertetu trebalo mnogo energije za razvoj njihovih reproduktivnih organa, stoga je energija koja im je bila potrebna

za učenje bila smanjena. Liječnici su tvrdili da se intelektualan uspjeh mogao postići samo na račun reproduktivnog razvoja žena. Tako je više obrazovanje predstavljalo rizik da žene postanu sterilne (Burstyn, 1973).

Iako u današnje vrijeme znamo da su ovo bile samo pretpostavke te da ne postoji značajna korelacija između veličine mozga i inteligencije ili reproduktivnosti, ovakve pretpostavke oblikovale su stavove i mišljenja ljudi toga vremena te su samim time žene bile marginalizirane i drukčije tretirane.

Nadalje, prema Romanes (1887) do određene dobi, djevojčice nadmašuju dječake u stjecanju novog znanja, no u adolescenciji bivaju nadmašene od strane dječaka. Do trena adolescencije dolazi do punog razvoja mozga te samim time on biva veći i moćniji omogućavajući muškarcima veću moć prikupljanja znanja te bolje razumijevanje informacija. Međutim, mnoge djevojčice ostajale su kod kuće pomažući u kućanstvu te su bile školovane od majke. Ukoliko su dobile priliku školovati se izvan kuće, njihovo obrazovanje je nerijetko bilo prekidano zbog potrebe da ekonomski doprinose svojem kućanstvu (Shoemaker, 1998).

Stoga se nije ni propitkivalo dali je razlog navodnoj nižoj inteligenciji djevojčica povezano sa veličinom mozga ili čestim prekidima u školovanju, već se ovo pitanje jednostavno zanemarilo.

Kao još jedna važna razlika između muškarca i žena je viđenje kako su žene emocionalnije te samim time imaju lošiju prosudbu. Žene zbog svojih emocija češće plaču i hysteriziraju čineći ih tako „sklonijima da se otrgnu od ograničenja razuma" (Romanes, 1887:13)

Navedeni razlozi mogu se činiti izrazito provokativni i kontroverzni u suvremeno vrijeme, ali kao što danas vjerujemo znanosti tako su i mnogi ljudi toga vremena vjerovali u iznesene tvrdnje. No, nisu se svi slagali sa ovakvim stavovima te tako Mary Wollstonecraft, o kojoj će se detaljnije posvetiti u drugom dijelu rada, ističe kako žene nisu manje inteligentne već su hendikepirane od strane društva. Tako navodi :

Kao dokaz da obrazovanje daje taj privid slabosti ženama, možemo navesti primjer vojnih ljudi, koji su, poput njih, poslani u svijet prije nego što su njihovi umovi pohranjeni znanjem ili utvrđeni načelima. Posljedice su slične; vojnici stječu malo površno znanje, ugrabljeno iz mutne struje razgovora, i, kontinuiranim miješanjem s društvom, stječu ono što se naziva znanjem o svijetu; a ovo poznavanje

manira i običaja često se brkalo sa poznavanjem ljudskog srca. No, može li sirovi plod slučajnog promatranja, nikad doveden na prosudbu, formiran usporedbom spekulacija i iskustva, zaslužiti takvo razlikovanje? vojnici, kao i žene, prakticiraju manje vrline s preciznom pristojnošću. Gdje je onda spolna razlika, kad je obrazovanje bilo isto?. Sva razlika koju mogu uočiti proizlazi iz nadmoćne prednosti slobode, koja prvom omogućuje da vidi više od života (Wollstonecraft, 1792).

3.2 Ženske uloge u društvu:

Promatrajući ulogu žena u društvu one su najčešće bile "isključene iz javnog života i koncentrirale su svoju pozornost na svoje kućanske odgovornosti koje su se sve više smatrale moralnim dužnostima" (Shoemaker, 1998: 6). Upravo se glavna uloga žena vezala uz kućanstvo, ne ostavljajući prostora za izlazak iz nje i mogućnosti za druga zanimanja. Kao produžetak svoga kućanskog rada, obavljanju kućanskih poslova i brizi nekoga, žene su se mogle baviti zanimanjima koja nisu zahtijevala puno obrazovanja i za koje su bile „školovane“ cijeli život poput čistačice ili medicinske sestre. Svrha obrazovanja žena bila je onolika da bi ženama omogućilo učenje praktičnih vještina i moralnih vrijednosti kako bi postale dobre i poslušne supruge (Laurence, 1994).

Shodno tome, smatralo se je muškarci i žene imaju različite rodne uloge te tako obrazovni sustav mora biti drukčije kreiran, kako bi zadovoljio potrebe društva. Tako se obrazovanje dječaka fokusiralo na učenje starih jezika, čitanja, pisanja, aritmetici te vještinama vezanim za posao, dok su djevojčice bile usmjerene na učenje čitanja, pisanja i aritmetike (Augustin, 2005). Smatrano je kako bilo koja viša razina obrazovanja suvišna za djevojke, čija se uloga tradicionalno vezala uz brigu za kućanstvo i ukućane. Ovakav obrazovni sustav nije djevojčicama nudio mnogo kvalifikacija i izbora za buduća zanimanja, vezujući ih tako uz tradicionalnu ulogu žena i brigu za kućanstvo (Demir, 2015).

Uz zanimanja čistačice i medicinske sestre javlja se još jedno zanimanje koje ipak nije imalo izravnu vezu sa obavljanjem kućanskih poslova- učiteljstvo. Iako su guvernante predstavljale cijenjeno zanimanje za ženu te im omogućavale više slobode, ono se je i dalje svodilo na produžetak svoga rada u kući zato što bez prave naobrazbe obrazovanje tuđe djece nije bilo puno različitije od učenja vlastite djece. Augustin (2005) navodi kako je to bilo samo pola koraka iznad službenice.

Promatrajući navedeno, može se uvidjeti kako je obrazovanje (odnosno nedostatak njega) služilo kao instrument pomoću kojega je društvo nametalo ženama da prihvate svoju društvenu ulogu, čineći tako brak sigurnom opcijom pomoću kojega su žene postajale prihvaćeni članovi društva, dajući im tako ekonomsku sigurnost, uzmemo li u obzir da ih školstvo za drugo nije niti pripremalo.

4. Povijesni okvir obrazovanja žena u Engleskoj

Početak industrijske revolucije, Engleska je prošla kroz velike društvene i političke promjene. Relativni mir u svijetu, dostupnost novca, ugljena i željezne rude, izum parnog stroja i dolazak željeznica omogućilo je izgradnju tvornica za masovnu proizvodnju robu. Tvornički sustav uzrokovao je urbanizaciju i preseljenje velikog broja ljudi u industrijske gradove. Također dolazi do povećanja podjele i specijalizacije radnika, što je rezultirao niskim plaćama, stambenim četvrtima i korištenjem dječjeg rada. Dolazi do povećanja broja stanovnika, te se u drugoj polovici stoljeća broj stanovnika Engleske i Walesa gotovo udvostručuje sa 16,8 milijuna 1851. na 30,5 milijuna 1901. godine. Stopa pismenosti žena 1851. godine još uvijek je bila samo 55% u usporedbi s gotovo 70% za muškarce. No, ovakvo brzo širenje urbanog stanovništva rezultiralo je problemima koji su bili kulturni i obrazovni (Gillard, 2018). Početkom 18. stoljeća Engleska nije imala državno obrazovanje. Škole su uglavnom pripadale crkvama i bilo im je dopušteno da se razvijaju u skladu s klasnom strukturom zemlje.

Tako su se obrazovni sadržaji djevojaka stoljećima sastojali od učenja vjeronauka, čitanja, pisanja i gramatike te povremenih domaćih zanata poput pređenja. Tijekom 18. stoljeća u pojedinim školama (najčešće internatima) dolazi do uvođenja francuskog i talijanskog jezika te glazbenog i likovnog, ali nastavni plan i program i dalje je bio usmjeren na pripremu žena za njihovu najbitniju ulogu - brak (Gillard, 2018). No, to ne znači da su se sve škole slagale s time. Škola Abbey House u Readingu je 1790-ih svojim kurikulumom obuhvaćala i učenje engleskog, francuskog i latinskog jezika i književnosti te povijesti i zemljopisa, a za neke i učenje grčkog i talijanskog jezika. Škola se zatim seli u Chelsea gdje se posebice ističu njene učenice kao što su Lady Caroline Lamb, Mary Sherwood i Jane Austen. Neke od prvih škola koje su podučavale i prirodne znanosti, bile su one gospođe Margaret Bryan, koja je držala predavanja o astronomiji i matematici u Blackheathu (1795.-1806.) i Hyde Park Corneru (1815.). Nadalje, valja istaknuti i ženu J.B. Floriana Jollya koja je u djevojački internat u Leytonstoneu, po uzoru na muževu akademiju za dječake, u nastavni plan i program uključila aritmetiku, geometriju, trigonometriju, astronomiju, zemljopis i opće znanosti (O'Day, 1982. prema Gillard, 2018). Međutim, ovakvi primjeri bili

su rijetkost, te su žene i dalje bile ograničene u svojim stručnim mogućnostima izvan doma. Obrazovanje djevojka služilo je kao sredstvo za dobar odgoj djece i zadovoljne muževe.

U 19. stoljeću prepoznata je potreba za obrazovanjem žena iznad osnovne razine. Međutim, u ranom viktorijanskom dobu (1837.-1901.) žene se i dalje poticalo da budu ovisne o drugima i da se stoga klone bilo kakve odgovornosti. Jedinu iznimku činile su djevojke iz radničke klase koje su svoje osnovnoškolsko obrazovanje stjecale uz dječake, ali bez mogućnosti za nastavak daljnjeg školovanja (Lawson i Sliver, 1973.). Stoga se može uvidjeti kako se tijekom ranih godina 19. st. malo toga promijenilo na području obrazovanja žena, o čemu svjedoči i Sydney Smith navodeći:

„Sustav ženskog obrazovanja kakav sada postoji ima za cilj samo uljepšati nekoliko godina života koje su, same po sebi, toliko pune milosti i sreće da ih one jedva žele, a ostatak ostavlja bijednim plijenom besposlene beznačajnosti“ (Hadow 1923:22).

Nadalje, mnoge djevojke iz srednje i više klase nisu dobivale kvalitetnu izobrazbu, a privatne škole za djevojke bile su oskudne kvalitete ili su ih pak poučavale loše obučene privatne guvernante. Njihovo obrazovanje bilo je oskudno, površno i nekoherentno. Do sredine stoljeća škole za djevojke bile su pod ostrim kritikama te su pokušaji poboljšanja obrazovanja djevojka i žena započeli tek 1843. godine osnivanjem Dobrotvorne ustanove za guvernante (*Governesses' Benevolent Institution*) s ciljem osiguravanja ispita i svjedodžbi za guvernante. To dovodi do osnivanja Queen's Collegea 1848. godine. Fakultet je bio namijenjen za djevojke starije od dvanaest godina te je nastojao prenijeti tradicionalni kurikulum namijenjen dječacima i ženama koje su poučavale (Demir, 2015). Također, predavanja su se sastojala od poučavanja sljedeći predmeta: engleski, njemački, francuski, talijanski i latinski jezik te povijest, zemljopis, matematika, teologija, likovna umjetnost, vokalna glazba, harmonija, prirodna filozofija i metode poučavanja. Pri tome je svaki predmet predavao stručnjak pojedinog područja (Hadow 1923). Nadalje, 1853. godine fakultet prima kraljevsku povelju kojom se pri završetku općeg obrazovanja djevojkama daje potvrda o završenom obrazovanju (Demir, 2015). Bivše učenice fakulteta dominirale su mnogim područjima feminističkog razvoja. Na primjer, Sophia Jex Blake bila je prva engleska liječnica, a Octavia Hill pionirka socijalnog rada. Ali najistaknutije su bile gospođice Beale i gospođica Buss (Brown, 2011). Sljedeći značajni trenutak u razvoju bio je osnivanje Ladies' College, prvog koledža visokog obrazovanja za žene 1849. godine. Osnovala ga je društvena reformatorica i borkinja protiv ropstva Elizabeth Jesser

Reid te nakon njezine smrti biva poznat kao Bedford College. 1900. godine koledž je postao dio Sveučilišta u Londonu (Hadow 1923).

Prema Gillard (2018) irska feministica Frances Power Cobbe, u svojoj autobiografiji, opisuje kako je izgledalo pohađanje jedne od modernih škola za djevojke u Brightonu oko 1850. godine. Tako navodi da je školarina iznosila 500 funti na godinu, a djevojke su tijekom šetnja na otvorenom recitirale njemačke, francuske i talijanske glagole, dok bi ostatak dana čitale i recitirale jedan od tih jezika ili uvježbavale postignuća. Pažnja se pridavala predmetima koji su poticali vježbe jačanja i uljepšavanja poput glazbe, plesa i gimnastike, dok su predmeti poput pisanja i aritmetike bili manje cijenjeni.

Kako se obrazac viktorijanskog obiteljskog života mijenjao, djevojke su počele tražiti veću ekonomsku neovisnost te su tako obrazovne mogućnosti rasle, što dovodi do značajnog napretka obrazovanja djevojčica 1860-ih i 1870-ih. Kao posebno važan trenutak u borbi za ravnopravnost i visoko obrazovanje djevojaka ističe se povelja koju je kraljica Viktorija dodijelila Sveučilištu u Londonu, čime je omogućeno uvođenje specijalnog ispitivanja za žene (*Special Examination for Women*). Kandidatkinje su trebale položiti barem šest područja iz širokog spektra predmeta poput: latinskog, engleskog, njemačkog, grčkog i talijanskog jezika, matematike, kemije, botanike, povijesti i prirodne filozofije. Ispite je 1868. godine polagalo devet pionirki od kojih su šest uspješno položile, napredujući dalje u područjima uključujući pravo, politiku i podučavanje. Neka pitanja uključena u te ispite bila su: „Nacrtaj plan grada Rima“, „Izvadi kvadratni korijen iz 1245456“ i „Dajte kratak prikaz Drugog punskog rata, s datumima glavnih bitaka“. Iako će proći još deset godina prije nego što će ženama biti dopušteno ravnopravno polaganje istih studijskih programa i ispita, navedeni događaj ima veliku važnost za visoko obrazovanje i društvo (University of London, 2018).

Nadalje, godine 1869. povjerenstvo za ispitivanje škola, pod predsjedanjem političara Henryja Laboucherea, lorda Tauntona, imenovano je da ispita obrazovanje koje se pruža u javnim srednjim školama. U svoju istragu Tauntonova komisija uključila je i djevojčice. Za njihovo uključivanje u istragu zaslužna je Emily Davies koja je inzistirala da Komisija treba ispitati obrazovanje djevojčica (pri čemu su ona i gospođice Beale i Buss prethodno dale iskaz, a gospođica Beale je uredila i svezak izvješća posvećenog djevojčicama) (Brown, 2011). Dokumenti Komisije prikazali su tek dvanaest javnih srednjih škola za djevojke u Engleskoj te su tako ukazali na nepovoljno stanje ženskog obrazovanja srednje klase.

Također, zanimljivo je istaknuti kako je 1895. godine broj ženskih srednjih škola porastao na osamdeset, te se tako uočava pozitivna promjena. Do značajnog napretka u društvenoj emancipaciji žena dolazi 1870-ih dolaskom prvih *Zakona o imovini udanih žena (The Married Women's Property Act)* i *Zakona o bračnim sporovima (The Matrimonial Causes Act)* s kojima se mijenja ženim status u obitelji. (Lawson i Silver 1973). Donošenjem *Akta o obrazovanju (Education Act)* 1870. godine, otvara se i pitanje obrazovanja žena. Aktom je osigurano obavezno osnovnoškolsko obrazovanje te su zahvaljujući njemu žene bile u mogućnosti institucionalizirano naučiti čitati, pisati i računati (Demir, 2015). Ovime dolazi do otvaranja novih škola za djevojke, ponajviše od strane Ženskog obrazovnog sindikata. Osnivane škole bile su jeftinije te su ih mogle pohađati djevojke svih uzrasta. Do 1894. otvoreno je trideset i šest škola koje su predavale predmete prikladne za kućanske dužnosti te su otvarali više mogućnosti za karijere. Srednje škole za djevojke trudile su se uspostaviti obrazovanje po uzoru na srednjoškolsko obrazovanje dječaka kako bi i djevojke imale što kvalitetnije obrazovanje. Uz navedeno, Ženski obrazovni sindikat potaknuo je i brigu za obrazovanje učiteljica, naglašavajući kako brojni fakulteti (podupirani od strane vlade) obučavaju učitelje osnovnih škola (dok su brojni učitelji srednjih škola imali sveučilišnu diplomu). Shodno tome, otvara se Maria Gray College za obuku učiteljica za više razrede ženskih škola (Gillard, 2018). Može se reći kako je srednje i visoko obrazovanje djevojaka oblikovano kao separatistički pokret upravo zato što se do kasnog 19. stoljeća nije smatralo nužnim.

Osim već ranije spomenutih događanja, značajan su utjecaj na razvitak obrazovanja žena u Engleskoj imala i sljedeća zbivanja: (Hadow, 1923:27-37)

- 1865. mali odbor, s Emily Davies kao tajnicom, uvjerio je Cambridge da primi djevojke na svoje lokalne ispite;
- 1867. osnovano je Vijeće Sjeverne Engleske za visoko obrazovanje žena;
- 1869. Londonsko sveučilište uspostavilo je opći ispit za žene s naprednijim posebnim papirima;
- 1869. Emily Davies osnovala je Girton College Cambridge za žene;
- 1870. djevojke su primane na Oxfordski lokalni ispit;
- Newnham College Cambridge osnovan je 1871. kako bi pripremio žene za novi Cambridge Higher Local Examination;

- 1871. godine osnovana je Nacionalna unija za poboljšanje obrazovanja žena svih klasa: njeni su ciljevi bili promicati osnivanje jeftinih dnevnih škola za djevojke i podizanje statusa učiteljica dajući im liberalno obrazovanje i dobru obuku u umjetnosti poučavanja;
- 1872. godine Nacionalna unija osnovala je tvrtku za dnevnu školsku ustanovu za djevojčice 'kako bi djevojčicama osigurala najbolje moguće obrazovanje, koje odgovara obrazovanju koje se daje dječacima u velikim državnim školama';
- djevojke su 1876. primane na ispite Zajedničkog odbora Oxforda i Cambridgea;
- 1878. osnovana je škola Maria Gray Training College za učiteljice u višim razredima djevojačkih škola;
- 1878. Londonsko sveučilište otvorilo je sve svoje ispite i diplome ženama: 'proći će više od četrdeset godina prije nego što Oxford i Cambridge učine isto (i sedamdeset godina prije nego što su žene primljene kao punopravne članice Sveučilišta Cambridge i do njegovih diploma na potpuno ravnopravnoj osnovi s muškarcima)
- 1882. otvoren Westfield College London za žene;
- 1884. Oxford je dopustio ženama da polažu ispite u određenim školama;
- 1886. osnovan je Royal Holloway College for Women;
- *Kraljevsko povjerenstvo za srednjoškolsko obrazovanje* iz 1895. prvo je uključilo žene među svoje članove.

Nadalje, tijekom ovog razdoblja dolazi do osnivanja novih koledža i sveučilišta koji nisu pravili razliku između muškaraca i žena u pogledu upisa, nastave ili diploma (Oxford royale, 2021). Veliku ulogu za navedeni napredak imala je Emily Davies koja je željela pomoću visokog obrazovanja proširiti raspon zanimanja za žene, osposobiti ih za javni život, podignuti standarde poučavanja te uskladiti iskustvo Francuske, Njemačke i Italija gdje su žene primane na sveučilišta (Brown, 2011). Usporedno napretku višeg obrazovanja, razvijala se i kampanja za prvo glasa žena. Mnoge žene zalagale su se za oboje, dok su druge smatrale da obrazovanje mora biti na prvom mjestu, kako bi u žene u trenu kada dobiju pravo glasa bile dovoljno obrazovanje da ga znaju mudro koristiti (Oxford royale, 2021).

5. Obrazovne mogućnosti

Sve do 1870. godine Engleska nije imala državno obrazovanje te je školski sustav bio daleko od institucionaliziranog i organiziranog. Iako su postojale različite mogućnosti školovanja za djevojke te su se škole razvijale u skladu s klasnom strukturom zemlje, obrazovanje je i dalje bilo ograničavajuće. U nastavku detaljnije će se analizirati najistaknutije školske mogućnosti toga razdoblja.

5.1 *Guvernante:*

Kao što je već spomenuto, zanimanje guvernante smatrano je jedinim časnim zanimanjem s kojim su žene mogle napustiti dom i raditi zato što je to bio prirodan nastavak ženske uloge te je bilo društveno prihvatljivo (Augustin, 2005).

Guvernanta, odnosno privatna učiteljica dolazila je poučavati u obiteljske domove te je u nekim slučajevima i stanovala kod njih za vrijeme školovanja djece. Općenito je podučavala nekoliko učenika različite dobi. Guvernanta je mogla podučavati dječake i djevojčice, ali su sinovi u obitelji često slani u školu u dobi od deset godina, dok su kćeri sve svoje obrazovanje dobivale kod kuće. Guvernante koje su boravile u obiteljima ponekad su se dijelile na guvernante koje su poučavale mlađu djecu i na guvernante čiji je zadatak bio pripremiti djevojke za njihov društveni debi (Wadsö-Lecaros, 2001).

Ovo je bila privilegija koju mnogi pripadnici srednje i niže klase u početku nisu mogli priuštiti. No, s obzirom da je ovo bilo društveno poželjno zanimanje za mnoge žene, plaće nisu bile visoke te su s vremenom pale na minimum, učinivši tako guvernante dostupnim čak i obiteljima niže klase (Senders Pedersen, 1979).

Nažalost, same guvernante nerijetko nisu imale obrazovanje o tome kako poučavati djecu te su jedine kvalifikacije koje su trebale zadovoljiti bile znanje čitanja i pisanja, odrađen određeni broj godina u školi i želja da to postanu (Gillard, 2018).

Shodno tome, mnoge guvernante nisu zadovoljavale današnje uvjete za poučavanje djece. No ovakvo mišljenje o obrazovanju žena odgovaralo je mišljenju toga vremena prema kojem je obrazovanje kod kuće bilo obrazovanje u kućanstvu, zbog čega nije zahtijevalo pretjerano obrazovanu guvernantu.

5.2 Tradicionalne privatne ženske škole:

U ranoj viktorijanskoj Engleskoj, za djecu koja se nisu školovala kod guvernanti, otvorene su privatne škole. Nerijetko se događalo da djevojčice, kako bi dobile što cjelovitije obrazovanje, pohađaju više različitih privatnih škola. Privatne ženske škole vodile su najčešće žene. U njima se učilo čitanje, pisanje, šivanje i pletenje (Gillard, 2018). Nadalje, Senders Pedersen (1979) dodaje kako su djevojke, ukoliko su roditelji bili spremni odvojiti veći iznos novca, mogle pohađati internate u kojima bi stekle šire obrazovanje: od osnovnih vještina do jezika i umjetnosti. Naravno, postojale su i druge škole koje su se razlikovale u klijenteli kojoj su namijenjene i kvaliteti obrazovanja koju su pružale. Privatne škole nisu bile sistematizirane te su privatno organizirane što *de facto* znači da nisu imale dnevnog reda te su djevojke učene samo onome što su učitelji u tim ustanovama smatrali bitnim. Nadalje, ove škole su se plaćale, stoga nisu bile dostupne masama te tako obitelji radničke klase nisu mogle poslati svu svoju djecu, ostavljajući djevojke neobrazovane.

Nažalost ove škole pružale su veliku količinu obrazovanja loše kvalitete. Učitelji u ovim školama nisu bili dovoljno educirani te su njihove kvalifikacije za ovo zaposlenje bile njihova nepodobnost za druge. Broj ovih škola počinje opadati tijekom druge polovice 19. stoljeća kada dolazi do razvoja novih vrsta škola kao odgovor na potrebe društva (Lawson i Silver, 1973).

Promatrajući navedeno može se zaključiti kako je u navedenom razdoblju nedostajala sustavna organiziranost na razini cijele države i bolja kvaliteta dostupnog obrazovanja za učitelje i učenice. Obrazovanje djevojčica bilo je bez sumnje u nepovoljnijem položaju (po pitanju pristupa dnevnom školovanju) od dječaka.

5.3 Nove obrazovne institucije:

Prije 1870. godine obrazovanje nije bilo obavezno, no uvođenjem *Akta o obrazovanju (Education Act)* dolazi do brojnih promjena u organizaciji i vrstama škola. Za razliku od tradicionalnih, nove javne škole naplaćivale su školarine kojima su bile određene naknade za nastavu, sobu i pansion (Gillard, 2018).

Ono što je bilo posve novo u tim ustanovama jest državna organizacija, odnosno postojanje upravnog vijeća koje je nadziralo školske radnje. Javne škole dobile su autonomiju

nad roditeljima s obzirom da više nisu ovisile samo o školarinama. Učitelji su počeli dobivati zaštitu - ukoliko bi se pojavio problem s roditeljima mogli su se obratiti upravnim tijelima (*the governing bodies*). Također, se počinju razvijati sve jače veze između škola i sveučilišta, te u suradnji počinju razvijati određene zahtjeve koje učenici i studenti moraju ispuniti, poput redovitog pohađanja nastave. Tako su neke javne škole čak napravile rasporede za djevojke kako bi stigle ispuniti obiteljske obaveze i imati dovoljno vremena za učenje. Druge škole uvele su sustav nagrađivanja za one učenike koji bi tijekom ljetnih praznika odrađivali nastavu, kako bi potakle motivaciju kod učenika i njihovih roditelja. Integracijom u ovaj sustav, djevojke doživljavaju veliku promjenu u načinu svoga života koji je sada bio organiziran i oko škole, pružajući im nove mogućnosti izvan kuće i obitelji (Senders Pedersen, 1979).

Ovakav novi način organizacije školstva, djevojkama je nudio nove mogućnosti te su po prvi puta mogle imati nova zanimanja, ukoliko to žele. Ovo je dovelo do novih profesija za žene. S obzirom da je obrazovanje postalo institucionalizirano, sve je više sveučilišta otvaralo svoja vrata ženama.

6. Ključne ženske figure u razvoju ženskog obrazovanja Engleske 18. i 19. st

6.1 Mary Wollstonecraft:

Mary Wollstonecraft (1759.-1797.), poznata je kao jedna od prvih feministkinja i žena daleko ispred svojega vremena. Godine 1792. objavila je svoje ključno djelo „*A vindication of the rights of women*“ u kojem je iznijela svoje misli i stavove vezane uz obrazovanje i školovanje djevojčica. Budući da je i sama jedno vrijeme radila kao guvernanta, iz prve ruke svjedočila je svim nedostacima engleskoga školskog sustava na području obrazovanja djevojčica, ali i svim nedostacima na području njihova odgoja uopće (Britanica, 2023). Tako je među prvima u pitanje dovela uvriježeno mišljenje o ženama kao slabijem spol. Kada je u pitanju inteligencija, Wollstonecraft ih je izjednačavala s muškarcima (Jordan, 1991). Isticala je problem nedopuštanja ženama posjedovanje inteligencije i snage uma koju imaju muškarci, a koji se redovito opravdavao tvrdnjom da su žene stvorene isključivo za mekoću te slatku i privlačnu gracioznost (Wollstonecraft, 1792). Vjerovala je da koliko i dođe do situacije da žena burno reagira, to je sasvim normalno zato što je to posljedica dugotrajne zapostavljenosti i prijetnja njenom dostojanstvu (Štark, 2021).

Nadalje, u svojem je djelu kritizirala i odvojeni odgoj dječaka i djevojčica. Tako je isticala da je dječacima dopušteno otkrivati svijet i uživati u čarima dječje igre, dok su djevojčice spriječene u tome zbog nametnute im i ograničavajuće društvene uloge simpatičnih djevojčica koje su predodređene da postanu ugledne mlade dame (usprkos jednako jakom porivu za igru) (Wollstonecraft, 1792). Shodno tome, protivila se je stvaranju univerzalnog kalupa za dječake i djevojčice, koji djeci ne dozvoljava ispoljavane njihovih kvaliteta učinivši ih tako robovima društvenih uloga.

Također osim kritika upućenih odgoju i obrazovanju djevojčica, iznijela je i nekoliko prijedloga reformi postojećeg obrazovanog sustava u korist žena. Jedni od njih su i prijedlozi vezani uz novu organizaciju obrazovanja i škola općenito. Naime, Wollstonecraft se zalagala da vlada osnuje posebne dnevne škole koje bi bile prikladne za određene uzraste, a u kojim bi djevojčice i dječaci zajedno učili i obrazovali se (Wollstonecraft, 1792). Uz to, isticala je kako je važno da djevojčice (poput dječaka) imaju jednake mogućnosti i koristi od obrazovanja te da ih se u tom pogledu ne treba diskriminirati (Jordan, 1991). Osim navedenog, reforma školstva trebala bi obuhvaćati i škole za mlađu djecu (u dobi od pet do

devet godina), koje bi bile besplatne i dostupne svim društvenim slojevima (Wollstonecraft, 1792).

Iako su je njezini napori i rad učinile prvakinjom u ženskoj borbi za obrazovne mogućnosti, neke od njezinih revolucionarnih ideja zaživjele su relativno kasno. Tako je 1870. godine britanska vlada donijela *Zakon o osnovnom obrazovanju* kojim je omogućila obavezno školovanje za sve spolove i staleže. Usprkos tomu, njezina cjeloživotna borba za prava žena ostavila je neizbrisiv trag na području ženske borbe za obrazovanje i ljudska prava.

6.2 *Emily Davies:*

Emily Davies (1830. - 1921.), bila je engleska sufražetkinja i pionirka u pokretu za mogućnost visokog obrazovanja žena te osnivačica Girton College. Iako je bila školovana kod kuće pridružuje se kampanji za emancipaciju žena te inzistira da na tome da žene budu primljene pod istim uvjetima kao i muškarci (Brittanica, 2023). Zalagala se je za zajedničko obrazovanje te je inzistirala na tome da žene trebaju studirati iste predmete i prisustvovati na istim ispitima po istom rasporedu kao i muškarci s Cambridgea (Girton College Cambridge, 2023).

Na području borbe za promjene u obrazovanja žena Emily Davies je 1868. godine objavila svoje značajno djelo *Special systems of Education for Women*. U ovome djelu Davies se otvoreno pita hoće li nadolazeće promijene u obrazovanju zahvatiti i obrazovanje žena i time ga približiti obrazovanju muškaraca (Davies, 1868). Iz ovoga se može razlučiti kako *laissez-faire* politika nije donijela značajnije promijene na području školovanja djevojčica. Stoga se vidi kako su u devetnaestostoljetnom obrazovanju stari koncepti još uvijek ostali netaknuti, a same promijene odvijale su se izrazito sporo.

Svoje je stavove i tvrdnje argumentirala ističući primjere nekolicine najuspješnijih škola za djevojčice. To su bile upravo one škole u kojima je obrazovni standard uređen po uzoru na obrazovni standard za dječake. Ovakve je tvrdnje Davies dodatno potkrepljivala i izvješćima školskih pomoćnih povjerenika (Jordan, 1991).

Tijekom 19. stoljeća obrazovanje je (i muškaraca i žena) u većem dijelu Europe prošlo kroz izraziti broj promjena, što je za posljedicu (na području obrazovanja žena) imalo

omogućavanje ženama upis na sveučilišta i stjecanje diplome (Gillard, 2018). Međutim, ovakav progresivni napredak i unaprjeđivanje obrazovnog sustava nije zabilježen i u Engleskoj (u kojoj je još uvijek vladao stari obrazovni sustav u kojem su žene bile gotovo u potpunosti potisnute). Zbog zatvorenosti engleskoga obrazovnog sustava u pogledima obrazovanja žena, veliki je broj Engleskinja svoje daljnje obrazovanje nastavljao na europskim sveučilištima (poput onih u Švicarskoj ili Francuskoj). No usprkos tome, u Engleskoj je ipak postojalo jedno sveučilište koje je činilo iznimku. Riječ je o Sveučilištu u Londonu koje je školovanje omogućavalo ne samo muškarcima, nego i ženama (Davies, 1868).

6.3 Elizabeth Wolstenholme-Elmy:

Elizabeth Wolstenholme - Elmy (1833.–1918.) bila je važna ličnost u povijesti borbe za prava žena i njihovog obrazovanja. Do svoje jedanaeste godine školovala se je u privatnoj školi, ali u kasnijoj dobi kada je njen brat krenuo na fakultet biva frustrirana što unatoč njevoj želji i sposobnostima njoj to biva uskraćeno. Ovo potiče njeno uvjerenje (zajedno s Emily Davies) da se djevojčicama treba omogućiti jednak pristup obrazovanju kao i dječacima. Godine 1865. osnovala je Udrugu učiteljica u Manchesteru, a 1866. svjedočila je Tauntonovoj komisiji za obrazovanje, kao prva žena koja je svjedočila pred odabranim parlamentarnim odborom. To je dovelo do Zakona o dodijeljenim školama iz 1869. koji je zagovarao da djevojčice trebaju imati isto obrazovanje kao i dječaci. Nakon dugogodišnjeg rada kao guvernenta osniva školu za djevojčice u Manchesteru i još jednu u Moody Hallu, Congleton (Elizabeth's Group, 2022).

Slično Emily Davies, i Elizabeth Wolstenholme-Elmy zalagala se za provedbu obrazovnih reformi u korist obrazovanja žena. Tako je svoj značajni rad „The Education of Girls, its Present and its Future“ objavila samo godinu dana prije vladinog uvođenja obaveznog školovanja.

Premda su reforme obrazovanja ubrzo provedene, Wolstenholme-Elmy je u svojem radu kritizirala i propitala samo jedinstvo novopečenih reformi. Naime, nakon uvođenja obaveznog školovanja, uslijedili su prijedlozi različita smjera i nejasne politike koji su se ticali daljnjeg razvoja obrazovanja. Rasprave, kojima su ovi prijedlozi bili popraćeni, opet su se u glavnom ticale samo muškaraca. Žene su tako još jednom u pitanju obrazovanja

ostavljene po strani. Stoga, premda se žustro raspravljalo o reformi obrazovanja i društva općenito, Engleska je devetnaestog stoljeća i dalje bila zemlja podijeljena u dva tabora – muški i ženski (Wolstenholme-Elmy, 1869).

Osim problema jedinstva obrazovnih reformi, Wolstenholme-Elmy se među prvima u svojem radu dotaknula i problema roditelja nezainteresiranih za obrazovanje svoje ženske djece. Naime, kritizirala je roditelje visokih staleža zbog njihove veće zainteresiranosti za društvene obveze nego li za obrazovanje njihovih djevojčica. Ovo je, prema Wolstenholme-Elmy (1869) bila potvrda kako je stari patrijarhalni sustav u Engleskoj itekako živ (usprkos svim reformama provedenim na području obrazovanja). Kritici su podvrgnuti i roditelji srednjeg staleža zbog njihove tendencije da prekidaju obrazovanje svojih djevojčica ukoliko ne vide trenutnu korist od njega. I tako dok su sinovi bili sposobni i obučeni za brigu o samima sebi, kćeri su (zbog nedostatka obrazovanja) bile prepuštene brizi budućim muževima (što ih je nerijetko dovodilo do bijede)

Premda je kritizirala jedinstvo obrazovnih reformi, Wolstenholme-Elmy je ipak polagala značajne nade u njih, vjerujući kako će pridonijeti širenju obrazovnog sustava. Osim toga, među prvima je upozorila na problem lošega obrazovanja samih učitelja. Predlagala je da mladi učitelji bolje iskoriste mogućnosti institucija koje im se nude ili će im uskoro biti ponuđene. Na taj bi im se način olakšalo samo obrazovanje te bi ih se bolje pripremilo za odabrani životni poziv i odgovornosti koje s njime dolaze. Osim toga, ističe da bi i da stariji učitelji također trebali sudjelovati u obrazovanju mlađih, dijeleći svoja vrijedna iskustva stečena dugogodišnjim radom. Samo će na taj način učitelji moći kvalitetno i efikasno izvršavati svoju zadaću u odgoju i obrazovanju mlađih naraštaja

7. Zaključak

Dugi niz godina žene su bile sporedni sudionici povijesti. Prevladavalo je mišljenje kako, shodno njihovim društvenim ulogama, ženama ne treba posvetiti toliku pažnju obrazovanju zato što to može dovesti do prevelikog intelektualnog napora koji može ugroziti njihovu plodnost. Tako su ih rodne uloge, koje im je dodijelilo društvo, stavljale u nepovoljniji položaj od muškaraca, posebice u obrazovanju. No, važno je naglasiti da kao što ljudi danas vjeruju suvremenoj znanosti i medicini, tako su i ljudi toga vremena polagali svoju vjeru u tadašnja znanstvena i medicinska dostignuća, oblikujući sukladno njima svoje javno mišljenje. Na primjeru Engleske u 18. i 19. stoljeću može se uvidjeti problem neorganiziranog i nesistematiziranog obrazovnog sustava na nacionalnoj razini, pri čemu su najviše ispaštale djevojčice i žene. Tako su žene dobivale samo osnovno obrazovanje čitanja i pisanja (iako ni učenje pisanja često nije bilo prioritetno). Njihovo obrazovanje nije bilo kvalitetno ni koherentno te su djevojke često bile prisiljene napuštati školu (ukoliko bi je krenule pohađati) kako bi ekonomski pomogle obiteljima. Osobe koje su ih podučavale ni same nisu bile dovoljno educirane za prenošenje znanje (njihova razina edukacije često nije prelazila niti osnovnu razinu). Međutim, s obzirom na društvene, ekonomske i političke promjene, malo po malo, postupno i oprezno, javio se dašak slobode. Stoga dolazi do postupnog poboljšanja ženinog položaja u društvu te se počinju probijati društvene barijere, čime žene počinju igrati sve važniju ulogu u životu izvan obitelji. Ovome su posebno pridonijele hrabre žene 18. i 19. stoljeća. One su se sada počele sve otvorenije boriti za svoja prava, dobivajući sve više pristalica. Tako je u 18. stoljeću važnu ulogu u borbi za ravnopravnost žena imala Mary Wollstonecraft koja je isticala kako ona ne odbija ulogu majke ili supruge, ali ne želi slijediti nametnute društvene norme koje određuju što žena, supruga i majka mora biti. Osim toga, zalagala se da i djevojčice (poput dječaka) imaju jednake mogućnosti i koristi od obrazovanja te da ih se u tom pogledu ne treba diskriminirati. Nadalje, tijekom 19. stoljeća ističu se i Emily Davies i Elizabeth Wolstenholme-Elmy, koje se također zalažu za ravnopravnost žena u obrazovanju, ali i za provedbu obrazovnih reformi u korist njihova obrazovanja. Osvrćući se na navedeno, važno je ne podcijeniti opseg promjena koje su se dogodile između 1870. i 1900. godine. Osnovno obrazovanje postalo je besplatno i obvezno, osnovane su državne osnovne i srednje škole, a kontrola središnje vlade nad obrazovanjem znatno se povećala. No, kao što su istaknute aktivistice napomenule, ovo otvara i niz pitanja: jesu li djevojčice stvarno postale jednako tretirane, koliki je utjecaj

ukorijenjeni patrijarhalni sustav obrazovanja imao na načine na koje su djevojke poučavane te koliko je vremena bilo potrebno za konkretne promjene?

Stoga se iz primjera ovih triju hrabrih žena može uočiti kako su se (usprkos nejednakim mogućnostima obrazovanja) uspjele izdignuti iznad svih zadanih okvira koje im je društvo nametnulo. Svojim su radom, hrabrim riječima i progresivnim razmišljanjem dale važan zamah nizu promjena u korist ženskih prava, čiji se odjeci čuju još i danas. Shodno tome, borba za ravnopravnost i obrazovanje žena traje još i danas, no napredak je ipak vidljiv (o čemu svjedoči kontinuirano rastući broj žena na fakultetima). No, možda najvažnije od svega, svojim su radom po prvi puta otvoreno progovorile o svim zabranjenim temama te jasno i glasno postavile ključna pitanja vezana uz rodnu nejednakost, žensku potlačenost i pravo žena da budu ravnopravne članice društva.

Bez obzira na napredak u obrazovanju žena i dalje je nužno skrenuti pozornost na goruća pitanja ženskoga obrazovanja i neravnopravnosti (nekada i danas) te time potaknuti dodatna proučavanja i ispitivanja na ovome neiscrpnom području jer kao što i sama poznata Ciceronova izreka kaže: „povijest je učiteljica života“.

8.Literatura

1. A History of Women's Education in the UK (2021, ožujak). *Oxford Royale*. Preuzeto 23.8.2023 s: <https://www.oxford-royale.com/articles/history-womens-education-uk/>
2. Augustin, S. (2005): *Eighteenth-Century Female Voices: Education and the Novel*, Frankfurt a.M.; New York: Peter Lang
3. Boli, J., Ramirez, F. O., (1984) *World Culture and the Institutional Development of Mass Education*, Handbook of Theory and Research in the Sociology of Education. Westport, CT: Greenwood Press, 65-92
4. Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2023). *Mary Wollstonecraft*. Encyclopedia Britannica. Preuzeto 27.8.2023 s: <https://www.britannica.com/biography/Mary-Wollstonecraft>
5. Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. *Emily Davies*. Encyclopedia Britannica. Preuzeto 26.8.2023 s: <https://www.britannica.com/biography/Emily-Davies>
6. Brown, R. (2011,veljača): Educating girls 1800-1870: revised version. *Looking at history*. Preuzeto 27.8.2023 s: <https://richardjohnbr.blogspot.com/2011/02/educating-girls-1800-1870-revised.html>
7. Burstyn, J. N. (1973). *Education and Sex: The Medical Case against Higher Education for Women in England, 1870-1900*. Proceedings of the American Philosophical Society, 117(2), 79–89. Preuzeto 23.8.2023 s: <http://www.jstor.org/stable/986058>
8. Cubberley, E.P. (2005) *The History Of Education: Educational Practice And Progress Considered As A Phase Of The Development And Spread Of Western Civilization* educational Practice And Progress Considered As A Phase Of The Development And Spread Of Western Civilization, Kessinger Publishing, LLC, Whitefish, MT, USA Preuzeto 30.6.2023 s: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/7521/pg7521.html>
9. Davies, E. (1886): *Special systems of Education for Women*. Preuzeto 27.8.2023 s:https://en.wikisource.org/wiki/Special_Systems_of_Education_for_Women
10. Demir, Çağlar. (2015). *Role of Women in Education in Victorian England*. Journal of Education and Instructional Studies in the World Vol. 5, Iss. 2: 55-

59. Preuzeto 17.8.2023 s:
https://www.researchgate.net/publication/331386030_Role_of_Women_in_Education_in_Victorian_England
11. Education of women. (2022) *Elizabeth's Group*. Preuzeto 27.8.2023 s: <https://elizabethelmy.com/elizabeths-story/campaigns/>
12. Fellows and alumni who have made a difference in the world. (2023). *Girton College Cambridge*. Preuzeto 23.8.2023 s: <https://www.girton.cam.ac.uk/pioneering-history/making-a-difference>
13. Gillard, D. (2018) *Education in the UK: a history*. Preuzeto 16.8.2023 s: www.education-uk.org/history
14. Hadow (1923) *Differentiation of the Curriculum for Boys and Girls* Report of the Consultative Committee London: HMSO
15. Jordan, E. (1991). "Making Good Wives and Mothers"? *The Transformation of Middle-Class Girls' Education in Nineteenth-Century Britain*. *History of Education Quarterly*, 31(4), 439–462. Preuzeto 26.8.2023 s: <https://doi.org/10.2307/368168>
16. Laurence, A. (1994): *Women in England, 1500-1760: a Social History*, New York: Phoenix Giant.
17. Lawson, J., Silver, H. (1973) *A Social History of Education in England* London: Methuen & Co Ltd
18. Lawton, D., Gordon, P., (2002) *A history of western educational ideas*, Woburn Press, London, England
19. Matotek, V. (2010). *Prava žena kroz povijest*. Zagreb: Hrvatski povijesni portal. Preuzeto 26.7.2023 s: <http://povijest.net/prava-zena-kroz-povijest>
20. Romanes, George J. (1887): *Mental Differences Between Men and Women*, rpt. in: Dale spender (ed.), *The Education Papers*. *Women's Quest for Equality in Britain 1850- 1912*, Women's source Library, vol. 1, London: Routledge 2001, 10-31. Preuzeto 17.7.2023 s: <https://books.google.tt/books?id=KFLou-Jr6OkC&printsec=copyright#v=onepage&q&f=false>
21. Rushton J.P, Ankney C.D. (2009). *Whole brain size and general mental ability: a review*. *Int J Neurosci.*; 119(5): 691-731. Preuzeto 6.8.2023 s: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2668913/>

22. Senders Peterson, J. (1979): *The Reform of Women's secondary and Higher Education. Institutional Change and social Values in Mid and Late Victorian England*, History of Education Quaterly, 19.1: 61-91, History of Education society, Preuzeto 18.8.2023 s: <http://www.jstor.org/stable/367810> .
23. Shoemaker, R. B. (1998): *Gender in English Society: 1650-1850: The Emergence of Separate Spheres?*, New York: Longman. Preuzeto 17.7.2023 s: https://books.google.hr/books?id=DAPKAwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_book_other_versions#v=onepage&q&f=false
24. Štark, S. (2021). *Protofeminizam - "Velike" žene novoga vijeka* (Diplomski rad). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet. Preuzeto 23.8.2023 s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:638983>
25. Stevanović, M. (2002) *Pedagogija, Varaždinske Toplice: Tonimir, Hrvatska*
26. Svalina, V. i Bognar, L. (2013). *Glazba i glazbeno obrazovanje u starom i srednjem vijeku. Napredak, 154. (1-2), 219-233.* Preuzeto 29.6.2023 s <https://hrcak.srce.hr/138794>
27. *The day that changed women's education* (2018, kolovoz). *University of London*. Preuzeto 23.8.2023 s: <https://www.london.ac.uk/news-opinion/day-changed-womens-education>
28. Vrcelj, S. (2018). *Što školu čini školom- teorijski pristupi, koncepti i trendovi*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci. Vujčić, V., (2013) *Opća pedagogija*, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor
29. Wadsö-Lecaros, C. (2001). *The Victorian Governess Novel*. (Lund Studies in English; Vol. 100). Lund University Press.
30. Wollstonecraft, M. (1792): *A Vindication of the Rights of Woman*. Preuzeto 27.8.2023 s: <https://www.bartleby.com/lit-hub/a-vindication-of-the-rights-of-woman/>

31. Wolstenholme-Elmy, E. (1869) Special systems of Education for Women. Dale spender (ed.), *The Education Papers. Women's Quest for Equality in Britain 1850-1912*, Women's source Library, vol. 1, London: Routledge 2001, 146-170
32. Zaninović, M. (1988) *Opća povijest pedagogije*, Zagreb: Školska knjiga

9. Sažetak i ključne riječi

Promatrajući odgoj i obrazovanje kroz povijest vidljivo je kako su spol, društvena klasa, vjera i narodnost imali značajan utjecaj na njegov razvoj. U društvu je prevladavala potpuna podjela muške i ženske djelatnosti prema pravilu: muškarcu država, a ženi obitelj. Promatrajući Englesku kroz 18. i 19. stoljeće bilo je malo promjena u načinu obrazovanja žena. Stari sustav patrijarhata još je uvijek bio dobro ukorijenjen, ali se postupno počeo urušavati. Žene su se počele boriti za svoja prava dobivajući sve više mogućnosti i pristalica. Stoga je cilj ovog završnog rada prikaz i opis obrazovanja žena 18. i 19. stoljeća u Engleskoj s posebnim osvrtom na nekoliko istaknutih žena koje su dale značajan doprinos ženskom obrazovanju. Rad se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu prikazuje se odgoja i obrazovanja kroz povijest te se pojašnjava kako su rodne razlike utjecale na obrazovne prilike žena. U drugom dijelu fokus je na obrazovanju žena u Engleskoj u 18. i 19. stoljeću te se analiziraju školske mogućnosti toga vremena. Na kraju slijedi osvrt na rad Mary Wollstonecraft, Emily Davies i Elizabeth Wolstenholme-Elmy, koje su svojim djelovanjem dale značajan doprinos obrazovanju žena, čime su se izdignule iz okvira u kojemu su živjele.

Ključne riječi: *obrazovanje žena, promjene u obrazovanju, Engleska, Mary Wollstonecraft, Emily Davies, Elizabeth Wolstenholme - Elmy*

Summary

Observing upbringing and education throughout history, it is evident that gender, social class, religion and nationality had a significant impact on its development. In society, a complete division of male and female activity prevailed, according to the rule that the state belongs to the man, and the family to the woman. Looking at England through the 18th and 19th centuries there was little change in the way women were educated. The old system of patriarchy was still well entrenched, but it gradually began to collapse. Women began to fight for their rights, gaining more and more opportunities and supporters. Therefore, the aim of this final paper is presentation and description of women's education in England in the 18th and 19th centuries with special reference to several prominent women who made a significant contribution to women's education. The paper consists of two parts. The first part shows upbringing and education throughout history and explains how gender differences have affected women's educational opportunities. In the second part, the focus is on the education of women in England in the 18th and 19th centuries, and the school opportunities of that time are analyzed. At the end, there is a review of Mary Wollstonecraft, Emily Davies and Elizabeth Wolstenholme-Elmy, who made a significant contribution to the education of women through their activities and rose above the framework in which they lived.

Key words: women's education, changes in education, England, Mary Wollstonecraft, Emily Davies, Elizabeth Wolstenholme - Elmy